

Pigeklasse i
værneskolen,
Marie Kirke-
plads, 1921.
Nummer fem er
Karen Hansen.

KAN DU *BLOT* BLIVE BUDDRENG ...

ADHD? Aspergers? Adfærdsvanskelig? Belastet af sin sociale arv? **Diagnoserne** står i kø, når vi i dag skal forklare, hvorfor Emil ikke kan følge med i skolen. Men startskuddet til den *videnskabelige opdeling af de børn, der ikke fulgte flertallets læringskurve*, lød allerede for 100 år siden, fortæller to forskere.

Af CARSTEN HENRIKSEN

Hvis en dreng virker dum, er det så, fordi han vitterligt er svagt begavet? Er han decideret åndssvag? Er han en ballademager, der ikke kan koncentrere sig? Tager han problemerne med hjemmefra? Eller er han blot så plaget af polypper, at han ikke kan høre, hvad læreren siger, og ikke selv kan tale ordentligt?

Den slags spørgsmål blev det almindeligt at stille for 100 år siden, når et barn ikke kunne følge med i den normale skolegang. I slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet blev de anderledes skolebørn kaldt 'abnorme'. Det var dem, der afveg fra flertallet, fordi de var bagud. De forskellige måder at afvige på skulle defineres og kategoriseres, ligesom de abnorme børn skulle udskilles og placeres i passende institutioner. Målet var at effektivisere uddannelsessystemet, styrke befolkningens mentale sundhed og hjælpe børn med særlige behov, fortæller Anne Katrine Gjerløff, der er medforfatter på 'Dansk Skolehistorie', som en række forskere skriver på i disse år.

Indtil sent i 1800-tallet var de svagt begavede børn blev kategoriseret som åndssvage slet og ret.

"Fra 1850 får vi åndssvegeanstalter, hvor nogle af de åndssvage børn modtager en form for undervisning. Men tilbage i normalskolen var stadig en gruppe svagt begavede børn. De bliver kaldt sinker – både i betydningen 'dem, der er forsinkede', og 'dem der forsinker de andre'", siger hun.

Fra omkring år 1900 undervises sinkerne i særlige værneklasser, der i 1913 blev samlet i landets første værneskole på Vesterbro i København. Og selvom værneskolerne efterhånden udbredes til resten af landet, er det i

begyndelsen et københavnerfænomen: Her er der mange børn, der er store sociale forskelle, og hovedstaden har sin egen skoleordning, der gør det muligt at eksperimentere.

"Værneskolerne skal opsamle de børn, der ikke kan følge med, fordi de er svagt begavede. Senere bliver sinkerne kaldt grænsebørn, fordi de er på vippen: Nogle af dem viser sig at være så dårligt begavede, at de sendes videre til åndssvageforsorgen. Andre viser sig "blot" at være ballademagere med en problematisk adfærd. De kommer så tilbage i normalskolen – måske i de hjælpeklasser, der oprettes fra 1908 for børn, der har svært ved at følge med, uden at de dog kan kategoriseres som sinker. Eller de ryger videre til internatskolen, hvor "de umulige drenge" kan blive afrettet", siger Anne Katrine Gjerløff.

Vi skal værne om børnene

Ifølge Anne Katrine Gjerløff er det ret fantastisk, hvad værneskolen gør for sinke-børnene: Der ansættes lærere, der er særligt interesserede i disse børn, og de får en lav timenormering. Der er kun 15 børn i en klasse mod det dobbelte i normalskolen.

"Selvom det var et barskt samfund, og vi ville opfatte pædagogikken som streng, blev der gjort en indsats, vi i dag ville anerkende som fornuftig", siger hun. Under sine rundture i arkiverne er hun blevet overrasket over, hvor solidariske lærerne er med børnene.

"Det er som regel hjemmet, der bliver gjort til syndebuk. "Hun er en 'stille og rolig pige, men dårligt hjem", kan man fx læse i protokollen. Det er lærere med et stort hjerte for disse grænsebørn, og de er videnskabeligt interesserede i at eksperimentere med nye pædagogiske metoder. Det specialpædagogiske arbejde var drevet af omsorg for børnene og faglig nysgerrighed", siger hun.

"Det er i dag **konventionel visdom**, at det også er gavnligt for normalt begavede børn, når man stimulerer sanser og træner motorik".

Anne Katrine Gjerløff

Omsorgen for sinkerne er del af en større filantropisk bevægelse, som vokser sig stærk fra midten af 1800-tallet, og som handler om at redde børn fra samfundet og fra deres forældre, hvis de forsømmer dem. Ellen Keys 'Barnets Århundrede' fra 1900 og indførelsen af Lov om Værgeråd herhjemme i 1905 er andre eksempler.

Den berigende sinke-pædagogik

Ifølge Anne Katrine Gjerløff har mange af de teknikker, man brugte over for sinke-børnene, vundet indpas i den almindelige pædagogik. Det er i dag konventionel visdom, at det også er gavnligt for normalt begavede børn, når man stimulerer sanser og træner motorik, og når praktiske fag supplerer de boglige. Men det udspringer af behovet for at tænke anderledes over for svagt begavede børn, der var ringe til det boglige.

"Det har været sjovt at opdage, hvordan man fandt ud af, at Fröbel og Montessoris metoder til og tanker om at vække det lille og det svagt begavede barns erkendelse af verden også virker på normale skolebørn og kan gøre dem

SINKE-SKÆBNER FRA VÆRNESKOLEN

Anne Katrine Gjerløff:

"Eksemplerne viser, at sinke-kategorien ikke er nogen præcis kategori. Den bruges om de elever, der er forsinkede – og det kan der være mange årsager til. Nogle gange bliver disse årsager først udredt, når barnet er kommet på værneskole".

De to cases er autentiske, men navnene opdigtet. Casene er fundet i forbindelse med research til Dansk Skolehistorie.

"UDSKREVET TIL HJEMMET SOM AANDSVAG"

Det var ikke redningen for alle svagt begavede børn at komme på værneskole. Nogle blev vurderet som uegnede for undervisning inden for skolesystemet, f.eks. Karen Hansen, der gik i 1. pige-klasse i 1921. Hun var født i 1910, datter af en jord- og betonarbejder og havde gået i almindelig skole, da hun i 1919 blev overført til værneskolen på Maria Kirkeplads. Tre år efter forlod hun skolen, og protokollen anfører, at hun blev "Udskrevet til Hjemmet som Aandsvag".

"TRÆNGER TIL EN FAST HÅND"

Værneskolen var heller ikke beregnet for uregerlige børn med normal intelligens. De værste urostiftere blev i København overført til internatskolen på Fælledvej. Karl Frederiksen var født i 1913 og blev indskrevet i Værneskolen fra Vestervoldgade skole som 8-årig. 3 år efter blev han dog igen flyttet til internatskolen. Karl var således vurderet til ikke at være sinke, men i stedet at trænge til en fast hånd.

endnu bedre. Alt det med, at det ikke kun er de intellektuelle evner, det handler om, men også evnen til at opfatte, iagttage og sans – og at det har betydning for det intellektuelle. Det passer ind i datidens pædagogik, hvor man efterspørger nye redskaber", siger hun.

Det abnorme skolebarn

Men hvordan udskiller man de abnorme børn fra de normale og får dem placeret på den rigtige hylde? I praksis var det lærerne, der indstillede børnene til værneklasser. Vurderingen beroede på, i hvilken grad et barn besad basale færdigheder og havde en passende adfærd sammenlignet med sine normale jævnaldrende. Kunne det lære bogstaverne? Kunne det stave sig igennem et ord? Kunne det tælle til 100? Havde det et begreb om tal overhovedet? Kunne det koncentrere sig?

"De abnorme børn blev udskilt som dem, der ikke kunne rummes i skolens normale praksis. Børnene skal kunne se tavlen, høre, hvad læreren siger, og kunne følge med i timerne. Hertil kommer det mere adfærdsmæssige: De skal være renlige, så der ikke lugter grimt i klassen, de skal kunne sidde stille og tie stille, de skal tale pænt og lave deres lektier. Alt det, som skolesystemet dengang fordrede af et velopdraget barn. I dag kan man finde på at sige: "du er en dejlig fræk unge". Det ville man aldrig have sagt dengang, det ville have været et abnormt træk", siger Anne Katrine Gjerløff.

Intelligensten testes

Kriterierne var dog kvalitative, og man måtte leve med mistanken om, at de var subjektive: Indstiller læreren lille Peter til værneklasse, fordi han synes, han er irriterende, og gerne vil slippe af med ham? Men i 1900-tallets første årtier dumper løsningen på dette dilemma ned fra himlen i form af intelligenstesten, der udvikles i Frankrig af psykologen Alfred Binet. Testen leverer de objektive – mente man – argumenter for at sende et barn i værneklasse, og det moderne IQ-begreb udspringer altså af behovet for at kunne sortere børn på videnskabeligt grundlag.

"Man har en trang til præcist at kunne måle intelligensen på de børn, der ligger på vippen. Da testen vinder indpas i Danmark, bliver det standard, at er man 2 år bagud, er man sinke. Er man 3 år bagud, er man åndssvag. At bruge test til at sortere børn med er siden blevet ugleset, men for datidens lærere og læger var det en kærkommen måde at være objektiv på. Man så det faktisk som en måde at være solidarisk med børnene på", siger Anne Katrine Gjerløff.

Det var på Frederiksberg

Christian Ydesen har skrevet ph.d.-afhandling om brug af test i det danske uddannelses-system. Han fortæller, at intelligenstesten kom til Danmark i 1910, importeret fra USA af den danske læge Bodil Marie Bloch-Hjørt, der

OPFINDELSEN AF INTELLIGENSTESTEN

Den franske psykolog **Alfred Binet** (1857-1911) og hans lægekompagnon **Théodore Simon** udviklede i begyndelsen af 1900-tallet en intelligenstest. Formålet med testen var at identificere børn, der ikke ville kunne følge med i normalskolen. Midlet var at fastsætte børnenes intelligensalder i forhold til deres levealder.

Fra Paris rejser intelligenstesten over Atlanten og adopteres i USA af psykologerne Lewis Terman, der udvikler den såkaldte Stanford-Binet-test, og Henry Goddard, der på sin åndssvageanstalt Vineland modificerer den. På baggrund heraf formulerer den tyske psykolog William Stern den første definition af intelligenskvotient - IQ - i 1912.

Christian Ydesen:

"De amerikanske og tyske psykologer bliver besnæret af muligheden for at kvantificere intelligensen. Deres intelligensbegreb er statistisk i modsætning til Binets. De opfattede et barns intelligens som en fast kerne, som testen gjorde det muligt at lyse ind i, så man kunne fastlægge dets evner og potentiale en gang for alle. De så intelligens som en computerprocessor, hvor der er så og så mange megahertz at gøre godt med.

Binet var mere praktisk orienteret: det handler om at identificere de børn, der ikke kan følge med. Han bruger intelligenstesten diagnostisk: dette barns intelligensalder er så og så meget lavere end dets levealder, og det er grunden til, at barnet er bagud. I den amerikanske og tyske version med IQ-begrebet bruges testen prognostisk: hvad vil vi kunne forvente af dette barn?"

Drengeklasse
i værneskolen,
Marie Kirkeplads,
september 1921.
Nummer otte er
Karl Frederiksen.

havde studeret hos den amerikanske psykolog Henry Herbert Goddard. Testen blev primært brugt i åndssvageforsorgen. Det er først i 1930, at der er en standardiseret dansk version klar til brug i folkeskolen.

”Det er bemærkelsesværdigt, at de, der gik ind for intelligencetesten, var progressive skolefolk, og mange var medlemmer af datidens reformpædagogiske bevægelse. De ville afskaffe eksaminer, der blev opfattet som subjektive. Test derimod – både intelligencetesten, men også standpunktstest – så man som videnskabeligt funderede objektive redskaber, der bl.a. kunne bruges til at bryde den sociale arv med, fordi man kunne opdage potentialer hos børnene, der ellers ikke ville være blevet opdaget”, siger han.

Danmarks første skolepsykolog Henning Meyer stod i spidsen, da intelligencetesten i 1930 på La Cours Vej Skole på Frederiksberg for første gang blev brugt officielt. Han lagde dog vægt på, at testresultaterne ikke kunne stå alene.

”Barnet skulle observeres under leg, man skulle kende dets baggrund og have samtaler

---

”Det er bemærkelsesværdigt, at de, der gik ind for intelligencetesten, var progressive skolefolk, og mange var **medlemmer af datidens reformpædagogiske bevægelse.**”

Christian Ydesen

med forældrene, inden der blev draget konklusioner om dets intelligens. Men når man læser sagsakterne, har praksis ofte været en anden. Typisk har læreren indstillet et barn til skolepsykologisk undersøgelse. Svaret fra skolepsykologen lyder så fx ”IQ er målt til 92, barnet bør kunne klare normalklasse”. Man får ikke

indtryk af, at der er sket en grundig holistisk vurdering, som man ellers officielt mente, der skulle til”, fortæller Christian Ydesen.

Blev barnets intelligenskvotient målt til over 90, kunne det gå i normalskole. Lå den mellem 70 og 90 skulle barnet i værneklasse eller hjælpeklasse. Og var den under 70, var der kun åndssvageforsorgen tilbage.

”Men intervallerne var ikke ensartede i Danmark! Man skulle jo tro, de var objektive, men i Ålborg fx er intervallet for værneskolebørn snævrere, nemlig 75-90. Kommunernes økonomi ser ud til at have haft indflydelse på intervallerne. Objektiviteten rækker altså ikke længere end til resurserne til at drive værneskoler! Det er skræmmende, fordi det får vidtrækkende konsekvenser for børnene”, siger han.

Intelligent testdesign

Når intelligencetest bliver brugt til at udskille sinker og åndssvage fra de normale børn, er det afgørende, at testen er skruet godt sammen.

”Testdesigneren må være i stand til at forudse alle mulige svar. Det er en vigtig pointe

EKSEMPLER PÅ SITUATIONSSPIL FRA 1930'ERNES INTELLIGENSTEST I DANMARK

MED TOGET

Du skal med toget, men kommer for sent. Hvad gør du?

Gode svar: jeg venter på det næste tog, jeg bliver kørt i bil i stedet.

Dårligt svar: jeg går hjem igen.

Christian Ydesen:

"Barnet får ikke lov til at stille spørgsmål ved, om det overhovedet er fornuftigt, at det skal af sted. Og for et barn, der bor ude på landet, hvor der måske kun går et tog i døgnet, er det jo helt naturligt at svare: jeg går hjem igen."

DET REGNER

Du skal løbe et ærinde, men det begynder at regne. Hvad gør du?

Gode svar: jeg tager en paraply med, jeg tager en jakke på.

Dårlige svar: jeg bliver hjemme, jeg bliver våd.

Christian Ydesen:

"Barnet må overhovedet ikke stille spørgsmål ved de voksnes autoritet. Det skal løbe det ærinde her og nu, selvom det måske kunne vente. Det er paradoksalt, eftersom mange af reformpædagogerne bag testen gik ind for fri opdragelse, og at barnet skulle udvikle sit potentiale. Men der var åbenbart en grænse for, hvor selvstændigt de måtte gøre det".

ØDELAGT NOGET

Du har ødelagt noget, der tilhører en anden. Hvad gør du?

Gode svar: Jeg siger undskyld, jeg erstatter det.

Dårligt svar: jeg får tæv.

Christian Ydesen:

"Er det et dårligt svar i 1930'ernes sociale virkelighed? Nej, det er meget sandsynligt, at barnet får en lussing som straf og derfor et meget realistisk svar"

også i forhold til moderne multiple choice-test og de adaptive nationale test, hvor sværhedsgraden stiger og falder med de løbende svar. Ellers er det problematisk at lave high stake-test, dvs. test, hvor der står meget på spil for barnet", siger han.

Christian Ydesen giver et moderne eksempel: En række amerikanske børn blev spurgt, hvilken plante der har brug for mindst vand: en blomst, en kaktus eller et kålhoved. I testdesignet var kaktus det rigtige svar, men påfaldende mange børn havde krydset kålhoved af.

"Man spurgte så børnene, hvorfor de havde valgt det svar. Deres forklaring lød, at kålhovedet jo var blevet plukket og derfor ikke længere havde brug for vand. Det er jo et ganske fint ræsonnement, men fordi testen var designet anderledes, blev de børn stemt ud", fortæller han.

Ifølge Christian Ydesen var man ikke opmærksom på dette dilemma i 1930'erne.

"Efterhånden bliver intelligensbegrebet mere dynamisk. Men i 1930'erne var der stadig en snæver logisk ramme, der afgjorde børnenes skæbne. I 1930'ernes brug af Binet-testen ser vi fx, hvordan børnene bliver bedt om at svare på, hvordan de vil forholde sig i bestemte

situationer. Men testdesignet tager ikke højde for kulturelle faktorer", siger han.

I sin ph.d.-afhandling argumenterer Christian Ydesen for, at 1930'ernes testdesign afspejler middelklassens borgerlige, til dels kulturradikale værdier. Der er derimod ikke mange spor af arbejder- eller bondekultur.

"Der er tydeligvis kulturelle faktorer på spil i disse situationsspil, som testen ikke tager højde for. I 1943 får man da også en revideret intelligens-test, der relaterer bredere til børns erfaringsverden", fortæller han.

Dermed bliver den kulturelle margin for identifikation af det dumme barn større. Og svar, der udspringer af sund fornuft, selvstændig tankevirksomhed eller kreative indfald får i højere grad også en chance. I det hele taget bør børn altid have en chance mere, mener Christian Ydesen:

"I lyset af de faldgruber og problemer, vi møder i 1930'ernes brug af test, bør man undgå blot at bruge én test til at afgøre et barns skæbne med. Man er nødt til at teste på flere måder og over tid. Hvis man kun har et skud i bøssen, kan det jo være skæbnesvangert, hvis man bliver bedt om at affyre det på en dårlig dag", siger han.

Selvforsørgelse som succeskriterium

Hvad kan man håbe at lære en sinke? For 100 år siden først og fremmest nok til at opnå konfirmation. At blive konfirmeret var afslutningen på det almene skoleforløb og et succeskriterium for alle børn. Ikke kun af åndelige grunde. Blev man konfirmeret, erhvervede man også borgerlige rettigheder som retten til at arbejde og til at gifte sig.

Men man stillede også højere på sinkernes vegne.

"Udskillelsen af børn til værneskoler er praktisk begrundet og sker nærmest ud fra et cost-benefit-synspunkt: Sinkerne skal lære det, de nu engang kan lære, så nemt, billigt og godt som muligt. Man håber, at de kan lære så meget, at de kan forsørge sig selv. Et barn, der kan lære at tælle mønter og at orientere sig i byen, kan blive buddreng – og dermed spare samfundet for en udgift. Det handler ikke om, at barnet skal realisere sig selv – men om at det kan begå sig i samfundet uden at ligge det til last", siger Anne Katrine Gjerløff.

Sammenligningen med vores egen 95 %-målsætning om ungdomsuddannelse er snublen nær. Men i dag er målet ikke kun at spare samfundet for udgifter til overførselsindkomster. De unge skal først og fremmest uddannes af hensyn til den nationale konkurrencekraft. Så vidtløftige målsætninger havde man ikke på sinkernes vegne dengang.

"Barnet skulle nå så langt, som dets evner nu engang rakte til. Når læreren tog sinkerne med ud i byen for at kigge på vejskilte, lærte de byen at kende, og måske lærte de også at læse, at der stod Store Strandstræde på skiltet. Så kunne de måske blive buddreng og klare sig selv, hvor dårligt betalt det end var. Det ville jo ikke gå i vores uddannelsesorienterede viden-samfund", slutter Anne Katrine Gjerløff. ■

CHRISTIAN YDESEN

Cand.mag. i historie og filosofi fra Ålborg Universitet og ph.d. fra DPU, Aarhus Universitet i 2011 på afhandlingen "The Rise of High-Stakes Educational Testing in Denmark, 1920-1970".

ANNE KATRINE GJERLØFF

ph.d. i historie og ansat som post.doc. på DPU, Aarhus Universitet ved projektet "Dansk Skolehistorie – hverdag, vilkår og visioner gennem 500 år".